

ספרא וסייפא

קשיים ועקרונות בהגנה

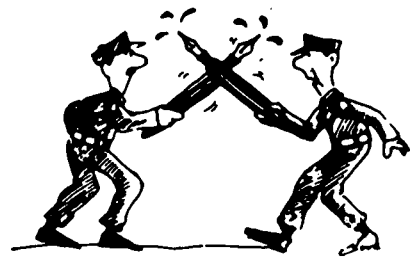
רס"ן עדו

במאמרו, "הגנה" – קשיים ועקרונות" (מערכות 324), בחן תא"ל ע' את המאפיינים של ניהול קרב ההגנה, והציע עקרונות כיצד להבטיח את הצלחתו: "תפקידו של המגן (מלבד במצבים [יוצאי-דופן]) לבנות 'מערך' [הגנה] גמיש, שיאפשר לו לספוג מכה (ואף להיחדר) מבלי להתמוטט, ואחר כך לרכז את עוצמתו לעבר מקום ההצלחה של התוקף כדי להביסו". אף כי המסקנה של תא"ל ע' מקובלת עליי, לדעתי, לוקה הדיון סביבה בכמה אי-דיוקים תפיסתיים ובאי-אזכור של כמה עקרונות חשובים. אנסה לתקן את דברי תא"ל ע', ולהשלימם, כדי להציג תמונה שלמה יותר של הסוגיה.

היחס בין התקפה להגנה

תא"ל ע' פתח את מאמרו בקביעה, כי ההגנה הנה צורת קרב קשה מאוד, אולי אף הקשה ביותר – משום שהניסיון ההיסטורי מראה, כי אין כל אפשרות למנוע את הבקעת מערך ההגנה. קביעה זו שגויה מיסודה, הן תיאורטית והן היסטורית. אילו היו דבריו של תא"ל ע' נכונים רק צבאות עדיפים בעוצמתם היו מנהלים קרבות הגנה, שכן צבא נחות מובטח לו מראש שיובס; ואילו המציאות הפוכה – צבאות פונים להגנה כאשר עוצמתם אינה מספקת כדי לתקוף!

מדוע ההגנה קלה מן ההתקפה? ההגנה קלה יותר מעצם ההבדל במהות בין שתי צורות הקרב: מהות ההתקפה הנה להלוס באויב – היא מחייבת תנועה של אמצעים (כוחות ו/או אש) משטח התוקף אל תוך שטח המגן. מהות ההגנה הנה לספוג את המהלומה ולהודפה – היא מאופיינת בהמתנה ליוזמת האויב. מטרת התוקף הנה להשמיד את אמצעי המגן, או לכבוש את שטחו. מטרת המגן הנה לשרוד, ולהמשיך להחזיק בשטחו.² אני סבור, כי אם נבחן את כמות האש, שנאלצה המעצמה החזקה בתבל (עם בעלות-בריתה) להשקיע בתנאים נוחים להפליא, כדי להשמיד חלק קטן מאוסף המטרות הסבילות כמעט לחלוטין, שהעמידה מולה עיראק, ואת איכות האש, נדגים בבירור, כי קל לשרוד מאשר להשמיד! את הסיבות לכך מנה תא"ל ע' עצמו: כדי לחדור למערכי המגן על התוקף לחצות מכשולים טבעיים ומכשולים מלאכותיים, שמציבים בדרכו הקרקע והמגן; בעוד שהמגן מגביר את שרידותו על-ידי התחפרות, נאלץ התוקף לנוע חשוף לאש. הוסיפו לכך את ה"חיוך" – המשפיע יותר על מי שמנסה לפעול (קרי, התוקף) מאשר על מי שממעט בפעולה (קרי, המגן) – הרי, שההתקפה קשה בבירור מההגנה. גם בבחינה ההיסטורית נכשלת האמירה, כי לא ניתן למנוע הבקעת מערך הגנה. לפי הגדרת תא"ל ע' עצמו, ההבקעה הנה מעבר הכוחות התוקפים דרך כל עומק מערך הגנה עד יציאתם מעורפו. האם אין מוכרים לנו קרבות, או מערכות, במאה העשרים, שבהם לא הצליח התוקף להבקיע? תא"ל ע' עצמו נתן דוגמה: מערכת קורסק (1943) – ההתקפה הגרמנית נכשלה כישלון חרוץ לאחר חדירה חלקית ביותר לתוך מערך הגנה סובייטי. אם נסתפק רק בדוגמאות ידועות לכך, אמנה את קרב אל-עלמיין

הראשון (קיץ 1942), שבו נכשלה התקפתו של רומל; מבצע Goodwood (1944), שבו נכשלו התוקפים הבריטיים מול מערך גרמני; מתקפת "כרבלא 5" (1987), שבה נכשלו התוקפים האיראניים בהבקעת מערך עיראקי; וכמובן, כמעט כל המתקפות בחזית הצרפתית במלחמת העולם הראשונה. אצלנו ניתן להביא כדוגמה את קרב ההגנה של חטיבה 7 במלחמת יום הכיפורים ואת כישלון התקפת-הנגד של צה"ל בסיני בשמונה באוקטובר 1973.

מהדוגמאות ניתן להסיק, כי אין זה נכון לקבוע, כי ההגנה לעולם לא תצליח למנוע הבקעה. לעומת זאת, ניתן לומר, כי ההגנה אינה יכולה להבטיח, שלא תהיה הבקעה. זו אמירה שונה לחלוטין, ולדעתי מציאותית יותר. הצלחת התוקף, או המגן, תלויה בנסיבות העימות ביניהם – למי העדיפות (כמותית ו/או איכותית), תנאי הקרקע, הנסיבות המדיניות ועוד. כאשר כל הנסיבות שוות לשני הצדדים, למגן מלאכה קלה יותר מזו של התוקף. גם אז ההצלחה אינה מונחת בכיסו משום שהתוקף נהנה מיתרון היוזמה, שבדרך-כלל מאפשרת לו לבחור את המקום, את המועד ואת יחסי הכוחות הנוחים לו, ולעתים אף להפתיע את יריבו באשר לגורמים האלה. לכן, במרבית המקרים של כישלון ההתקפה (וגם בדוגמאות שהובאו לעיל), משיג התוקף הישג כלשהו לפני שהמגן מצליח לעצור את התקדמותו.

עקרונות ההגנה

בדינו בדרך הטובה ביותר להיערך להגנה, התמקד תא"ל ע' במרכיב אחד בלבד – העתודה. מרכיבים נוספים אינם מוזכרים כלל, או שהוזכרו רק בעקיפין. הגם שנקודת המוצא שלי, באשר ליכולת ההגנה לבלום

התקפה, אופטימית יותר מזו של תא"ל ע', אין לי כל ויכוח עמו באשר לחשיבות, אפילו חיוניות, של החזקת עתודה חזקה. עם זאת, עתודה אינה אלא מרכיב אחד במכלול האמצעים, שמפעיל המגן כדי להדוף את התוקף.⁵

כדי למצות את הנושא הזה עלינו לחזור להגדרות היסוד של ההגנה ושל ההתקפה. כזכור, הגדרנו התקפה כמהלומה, ואילו ההגנה הנה הדיפת המהלומה. ברמה הפשטנית ביותר ההתקפה הנה ניסיון של אדם אחד להכות ביריבו, וההגנה הנה ניסיון יריבו לחסום את המכה מבלי שתגרום לו נזק. מכאן נובע, שהמרכיב הראשון בהגנה הנו שיפור השרידות של כוח המגן באמצעות מסתור ובאמצעות מחסה. דוגמה מאלפת למה שניתן להשיג באמצעים האלה הנה משך העמידה של צבא עיראק מול הפגזות והפצצות כוחות בעלות-הברית במלחמת המפרץ השנייה.

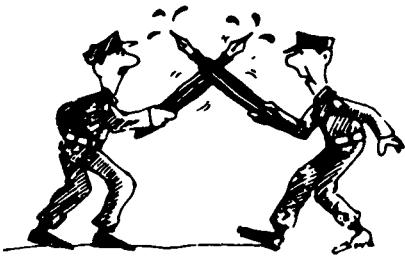
מלחמת המפרץ מציגה גם את מגבלות מרכיב השרידות – כאשר המגן סביל לחלוטין שרידות משופרת רק דוחה את התבוסה. מכאן אני מסיק את המרכיב השני בהגנה: פעלתנות, או תוקפנות. כדי להצליח במשימתו, אסור למגן להיות סביל, אלא עליו לתקוף את התוקף – החל בייצור אש בנפח גדול ובדיוק מרבי לעבר הכוחות התוקפים כדי להשמידם, דרך ביצוע התקפות-נגד בכל הרמות כדי לכבוש מחדש שטח, שנפל לידי התוקף, או אפילו חדירה לשטח התוקף בכוחות, או באש ארוכת-טווח, לפני ההתקפה,⁷ או תוך כדי ביצועה, כדי לערער את שיווי משקלו החומרי והנפשי על-ידי פגיעה בכוחות, שטרם שולבו בהתקפה, על-ידי פגיעה במערכים לוגיסטיים ובמפקדות וכדי להכריח את התוקף להקצות כוחות לאיתור כוחות תוקפניים של המגן ולהשמדתם. במלחמת

העולם השנייה נהג לעתים הצבא הגרמני לסנן כוחות משוריינים קטנים אל העורף הטקטי של כוחות הברית התוקפים, כדי לתקוף את יחידותיהם המובילות ברזמנית מלפנים ומאחור. בשנות השמונים הורחבה תפיסה זו בנאט"ו לרמה המערכתית (תורת FOEA, תקיפת כוחות עוקבים). לפי תורה זו, אמורים היו כוחות נאט"ו לחדור באמצעות אש מדויקת ארוכת-טווח אל הדרג המערכתי השני של הכוחות התוקפים הסובייטיים במטרה לפגוע בהם עוד בטרם התקרבו למרחב הלחימה.

כאמור, ההתקפה מחייבת את הכוח התוקף לנוע משטחו אל שטח האויב. מכאן נגזר מרכיב נוסף בהגנה: מכשולים (טבעיים ומלאכותיים), שנועדו לעכב את תנועת התוקף, להאריך את משך חשיפתו לאש המגן ולתעלו לשטחי השמדה.

קודם הגענו למסקנה, כי אין ביכולת ההגנה להבטיח, כי לא תיחדר. לכן, דרושים שני מרכיבים נוספים – עומק ועתודה. ככל שמערך ההגנה יהיה עמוק יותר, כך יידרש לתוקף הישג גדול יותר כדי להשלים את ההבקעה. אלא, שהעומק אינו נתון תמיד להחלטת מפקד הכוח המגן. קרבתם לקו המגע של יעדים, שהגדיר הדרג הממונה (צבאי, או מדיני) כשטחים חיוניים, קובעים את העומק, שעליו ניתן לוותר לפני שנכשל המגן במשימתו. משך שנים נערכו כוחות נאט"ו לבצע הגנה קדומנית על מנת למנוע מהצבא הסובייטי לכבוש כבר במהלך הפתיחה של מתקפתו את מרכזי האוכלוסין ואת מרכזי התעשייה, שהיו קרובים לגבול בין שתי הגרמניות. מצביאי נאט"ו היו מודעים למגבלות של שיטת הגנה זו, אך הנסיבות המדיניות מנעו מהם לאמץ תפיסה אחרת.

לעתודה שתי משימות עיקריות. ראשית, כיוון שלתוקף "הזכות" להחליט היכן יתקוף,

שבועות, שבהם התחבאו במחפורותיהם, לבין ארבעת הימים האחרונים למלחמה, כאשר נאלצו לצאת ממחפורותיהם, ולנוע לעבר הכוחות האמריקניים, שאיגפו אותם ממערב).⁸

כל צורות קרב הן תופעות מורכבות. קרב ההגנה אינו שונה בכך מצורות הקרב האחרות. לא ניתן להסתמך אך ורק על מרכיב אחד בלבד כדי לבלום את התוקף. רק שילוב של כל המרכיבים בצורה, המותאמת ייחודית לנסיבות המקרה הייחודי, תצמצם את הסיכוי, שהתוקף יגבר על מערך הגנתו, ויבקיעו.

שום מערך הגנה אינו יכול להבטיח, שלא יצליח התוקף להבקיע. אך רק למערך הגנה, המשלב את כל המרכיבים, הפועלים לטובת ההגנה, ואת עקרונות המלחמה הבסיסיים, יש סיכוי לקיים את דרישתו של תא"ל ע': "לבנות מערך הגנה גמיש", שיאפשר לו (למגן) לספוג מכה (ואף להיחדר) מבלי להתמוטט, ואחר כך לרכז את עוצמתו לעבר מקום ההצלחה של התוקף כדי להביסו.⁹

בשטחי הכינוס שלו. כך הצליחו חיל האוויר והארטילריה הסובייטיים לפגוע ביחידות גרמניות כמה שעות לפני פתיחת המתקפה הגרמנית בקורסק, וגרמו אבדות כבדות ולדחיית שעת ה'ש' בגזרתן בשעתיים.

8. כמובן, אם למגן אין אמצעים כאלה ולתוקף יש, כפי שהיה במלחמת המפרץ השנייה, הרי היתרון הנו בידי בעל האמצעים. אך אנו דנים כאן בעקרונות, ולא בנסיבות מיוחדות של מקרה פרטי. בידי האמריקנים היו המשאבים והזמן להשקיע בריכוך יסודי של המערך העיראקי לפני שהסתערו עליו. זו דוגמה, שבמצבה המדיני של ישראל ספק אם נוכל ליישמה.

יום הכיפורים); הוא עורך את כוחותיו לעומק בכמה דרגים, ומחזיק כוח עתודה משלו; הוא ישתדל להטעות את המגן באשר לגזרת ההתקפה בכלל ולגזרת המאמץ העיקרי בפרט; כמרכז, הוא ישתדל, שקצב התקדמותו לא יאפשר למגן להטיל את עתודותיו לקרב בזמן.

סיכום

אכן, קרב ההגנה הנו צורת קרב קשה – אך לא יותר קשה מכל צורת קרב אחרת. ההתפתחויות הטכנולוגיות של העת האחרונה – ובראשן פיתוח אמצעים מתקדמים לאש (חימוש מונחה מדויק, מיקוש חסין לאמצעי פריצה, מיקוש פזיר ותחמושות מצר) – תורמות, לדעתי, לחיזוק ההגנה על פני ההתקפה, שכן השפעתן קשה יותר על מי שצריך להניע את כוחותיו חשופים, מאשר על מי שמתחפר בקרקע (גם כאן קורות צבא עיראק במלחמת המפרץ השנייה משמשים דוגמה טובה – ניכר ההבדל בקצב השחיקה של הכוחות העיראקיים במשך קרוב לשישה

הרי בדרך כלל באותה גזרה הוא יינה מעדיפות כמותית. העתודה מאפשרת למגן לצמצם, ואולי אף לבטל עדיפות כמותית זו, על-ידי העברתה לגזרת ההתקפה (לאחר שזו אותרה על-ידו). שנית, העתודה הנה כוח רענן, היכול לבצע התקפת-נגד (במסגרת פעלתנות ההגנה) על כוחות תוקפים, שחדרו למערך ההגנה, כדי להשיב את המצב לקדמותו, ולסגור מחדש את הפריצה. העתודה אינה כלי-כוח, גם לה יש מגבלות, שאת חלקן ציין תא"ל ע', ולא אחזור עליהן כאן. מגבלה אחת, שלא הזכיר, היא העובדה, שהתוקף המיומן מצפה להגעת העתודה לגזרה, ומתכוון לכך מראש. הוא לומד את הצירים, העשויים לשמש את כוח העתודה להגעתו לגזרה הנבחרת, ומתכנן לחוסמם באש, או בכוחות (לדוגמה, באמצעות איגוף אנכי – ראו ההצנחה הבריטית והאמריקנית בלילה שלפני הנחיתה בנורמנדיה, יוני 1944); הוא מחזיר במהירות לפריצה שיצר כוחות ייעודיים לבלימת התקפת העתודה (ראו כוחות מצריים נ"ט, שחצו את התעלה בגל הראשון במלחמת

הערות

1. נתעלם זמנית משיקולים מדיניים.
 2. ההגדרות הללו של הוגה הדעות הצבאי קלאוזביץ נכונות בכל רמה, החל מהחיל הבודד, המנסה להרוג את יריבו, ועד למדינה, המנסה לכבוש נתח משכנתה. ההבדל הוא רק בביטוי המעשי. לדיון מעמיק בסוגיית היחס בין ההתקפה לבין ההגנה ראו הפרקים הרלוונטיים בספרים ו'1' בחיבורו של קלאוזביץ, על המלחמה. בעברית קיימת תמצית לספר בהוצאת מערכות. לדעתי, עדיף לקרוא את הנוסח המלא בגרמנית, או באנגלית.
 3. ה'חיוכו', שהמציא קלאוזביץ (ראו פרקים 8-7 בספר א' של על המלחמה), מייצג את כל הגורמים, המפריעים לתפקוד התקין של הצבא: תקלות, אי-הבנות, פחד,
- עייפות, בלבול, אי-הודאות וכדומה.
4. בחיפוש דוגמאות עלינו להגדיר את הדרג ואת הגזרה הנבחרים. הסורים תקפו בכמה מאמצים. חטיבת "ברק" הובקעה, אך לא חטיבה 7. כתוצאה מכך ניתן לומר, כי מערך ההגנה האוגדתי הובקע, אך מערך ההגנה הפיקודי לא הובקע (בזכות עוצבות המילואים = העתודה).
 5. יש לזכור, כי גם התוקף יכול להחזיק עתודה, שמטרתה לנטרל את ההשפעות של עתודת המגן על יחסי הכוחות.
 6. קלאוזביץ הגדיר זאת: מגן, העשוי ממחלומות (ראו פסקה 1, פרק 1, ספר ו' בחיבורו, על המלחמה).
 7. התקפת-נגד מקדימה – המיועדת לפגוע בכוח התוקף כשהוא עדיין מרוכז ופגיע